

לדופקי בתשובה

בס"ד
עש"ק פ' לך לך
שנת תשי"ע לפ"ק
שנת ח'
[כל הזכויות שפירות]

חירות האזרות יתקבלו בתשרי
אצל העורך ח' שלמה דוד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
מס' הפלאפון 07727197313

המחבר: חברת "יגודל תורה"
ש"י' בימ"ד דחסידי בעלזא
(קלידס רד.) לונדון י"ד
בנשיאות: י"ק מרן אדמו"ר שליט"א

(ב) ועפ"י זה נהוג עלמא שלא לברך ענט"י בכל גווני, והשועה"ר בסידורו (אות י"ז) כותב שיברך בלא שם ומלכות. ובברכת הבית (שער ז' סעי' ח') כותב ששוב שישמע הברכה מאחר ויכוין לצאת.

וכ"ז לגבי הברכה, אבל על עצם חיוב הנטילה ליכא מאן דפליג דצריך ליטול ידיו, ולכן בכל אופן שנגע במקומות המכוסים או בשאר דבר טינוף באמצע האכילה צריך ליטול ידיו כדון דהיינו בכלי ב' פעמים על כל יד, וביצא לצרכיו בלא"ה נוטל ידיו ג"פ.

הדין כשאין בדעתו עוד לאכול או לשתות

(ג) ומ"מ כ"ז רק אם בדעתו לאכול או לשתות וכמבואר בשו"ע סי' ק"ע (ס"א), דבזה צריך ליטול ידיו, ואפי' אין בדעתו לאכול פת, מ"מ חיישי' דילמא יאכל פת, ואף אם אין בדעתו רק לשתות חיישי' ג"כ שמא יאכל פת, אבל אם כבר גמר לאכול ואין בדעתו לאכול או לשתות כלל, בזה אין צריך ליטול ידיו כדון, אף שבודאי צריך ליטול ידיו משום שנגע במקומות המכוסים, אך אין צריך בזה כל כלי הנטילה.

נגע במקומות המכוסים בעוד הפת בפיו

(ד) וכתב המג"א (סק"ז) דאפילו אם נגע במקומות המכוסים בעוד הפת בפיו אסור לבלוע הפת עד שיטול ידיו, ומדמהו לדין אוכל מאכיל דהאוכל צריך נטילה אף שאינו נוגע באוכל. אמנם הפמ"ג (א"ס סק"ז) מפקפק ע"ז ד"ל דשאני התם דחיישי' שמא יגע באוכל, אבל כאן הרי האוכל בתוך פיו ולא שייך חשש זה. וכן בכה"ח (סק"י) מפקפק בזה, גם בערוה"ש (שם) כ' ע"ד המג"א: ולענ"ד חומרא יתירה היא, ע"כ. אך למעשה העתיקו דבריו להלכה השועה"ר (שם) והמשנ"ב (סק"ח), ולכן בודאי דיש להחמיר כוותי'.

ומ"מ כתב הגר"ח צאנזער בהגהותיו (ע"ד המג"א) דכל חומרת המג"א הוא רק באופן שלא לעס עדיין הפרוסה, אבל אם כבר לעסו אין לו תורייתא דנהמא ורשאי לבלוע, ע"כ. ועי' גם במור וקציעה (סימן קס"ד).

שאלה. קיי"ל דאסור לבטל כלי מהיכנו, דהיינו שאסור לגרום שכלי שהי' מוכן לטלטול, שיהא אסור בטלטול בשבת. האם מותר לקנח איזה לכלוך בבגד, או דגם זה נקרא ביטול כלי מהיכנו, כיון שאח"כ לא יהא ראוייה עוד לשימוש.

תשובה.

(א). נקטי' דאיסור ביטול כלי מהיכנו שייך בכל גווני, ולכן אסור לקנח לכלוך בבגד, כיון שלאחר שיקנח בה לא יהא ראוייה עוד לשימוש.

(ב). גם בגד אשר בלא"ה כבר אינו עומד לשימוש, כגון שעומד לכביסה שאין דעתו לובשו קודם שיכובס, אם ראוי הוא עדיין ללבישה שהיה לובשו אם לא היה לו בגד אחר, אסור לקנח בו לכלוך משום שמבטלו מהיכנו.

(ג). אבל בדבר המיוחד לכך אין בו משום ביטול כלי מהיכנו, ולכן מותר להשתמש במטלית המיוחדת לקנח בה, [באופן דאין בה משום סחיטה], ואין בזה משום ביטול כלי מהיכנו.

הרעבת וללכלך בגדים האם יש בזה משום ביטול כמ"ה

(א) מבואר בגמ' שבת דף מ"ב ובשו"ע (סי' רס"ה סעי' ג', ועוד) דאסור לבטל כלי מהיכנו, וכגון ליתן כלי תחת הנר כדי לקבל שמן הנוסף, והטעם מכיון שהי' מוכן

שאלה. עשה צרכיו או נגע במקומות המכוסים באמצע סעדתו, האם צריך לחזור וליטול ידיו כדון.

תשובה.

(א). הנוגע במקומות המכוסים באמצע סעודת פת, צריך לחזור וליטול ידיו כדון נטילת ידים לסעודה, [ולא מהני בזה במה שמנקה ידיו במידי דמנקי דצריך מים ובכלי דייקא], אך בלי ברכה. ולמעשה נוהגין דאף בעשה צרכיו לא יברך ברכת על נטילת ידים, ומ"מ נכון שישמע הברכה מאחר, או יברך בלי שום ומלכות.

(ב). כ"ז כשבדעתו עוד לאכול או לשתות, אבל אם כבר גמר סעודתו אין צריך ליטול ידיו, אף שבודאי צריך ליטול ידיו משום שנגע במקומות המכוסים, אך אין צריך בזה כל כלי הנטילה.

(ג). נגע במקומות המכוסים בעוד הפת בפיו, אסור לבלוע הפת עד שיטול ידיו כדון, אך אם כבר לעס הפת אף שלא בלעו, יכול לבלעו ואח"כ ליטול ידיו.

חיוב נטילת ידים בנגע במקומות המכוסים באמצע הסעודה, ויבואר מנהגינו שאין מברכין ענט"י

(א) בשו"ע (סי' קס"ד ס"ב) מי שעומד בסעודה ונוכר שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם, או שחייך בראשו וכל כיוצא בזה, [רמ"א: ובמקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה] צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נטילת ידים, ע"כ.

מבואר מזה דבכל גוונא שטינף ידיו באמצע אכילה וכ"ש אם עשה צרכיו, צריך לחזור וליטול ידיו כדון עם ברכה, אולם המג"א (סק"ח) הביא דעת מהרש"ל שלא לברך א"כ הלך והפליג, ולדעתו גם בעשה צרכיו אין לברך, וכ"פ הט"ז (סק"ה), והוסיף עפ"י דאפי' אם עשה צרכיו לא יברך.

וכתב במשנ"ב (סק"ג) דיש הרבה דעות באחרונים אם יש לנהוג למעשה כמותו, ועיין בביה"ל שהכרענו דבעשה צרכיו או שנגע במקום מטונף ממש או שהלך והפליג צריך נט"י בברכה אבל אם נגע במקום המכוסה סתם או שהשתין אף ששפשף צריך נט"י כדון אבל לא יברך. וכדברי המשנ"ב פסקו גם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת דברי חכמים פ"י) והגרי"ש אלישיב שליט"א (מובא בקובץ אליבא דהילכתא), ועי' גם בערוה"ש (סעי' ה').

אמנם מלבד מה שהביא בביה"ל בשם הפמ"ג והדה"ח שחששו לדברי המהרש"ל שלא לברך בכל אופן, מצינו גם לעוד פוסקים ססוברים כן, ובראשם השו"ע הרב (סעי' ב') שהכריע שלא לברך בכל אופן משום ספק ברכות להקל. שלחן הטהור (סעי' ג' וסי' קנ"ח ס"י), קיצור שו"ע (סי' מ' סעי' ט"ז), ליקוטי מהרי"ח (סדר נט"י לסעודה), וכן השיב הגרש"ז איערבאך זצ"ל (קובץ שאלות המצוות ח"ד עמ' י"ד) דלמעשה לכאורה ספק ברכות להקל ולא יברך בכל גווני.

ובכה"ח (ס"ק ט"ז) כותב דכן הוא עפ"י סודן של דברים, וז"ל אחר שהביא דברי האחרונים שחולקים על השו"ע: והגם דהמטה יהודה וי"א והמאמר מרדכי אות ג' והנהר שלום אות ב' יישבו קושיות הט"ז ודעתם לפסוק כדברי מרן ז"ל לחזור ולברך מכל מקום הא כבר כתבנו לעיל סימן ח"י אות ז' דבעינן ספק ברכות אין הוכלין אחר הרוב ואפילו כנגד מרן ז"ל יעויין שם וכן המנהג פשוט אצל כל בעלי חוראה דבדבר דאית ביה פלוגתא אין מברכין מספק, ובפרט בדבר זה דאיכא למימר דלא תיקנו כי אם ברכה אחת לכל הסעודה היא עד שיברך ברכת המזון, וכן נראה לפי סודם של דברים דלא שייך כי אם ברכה אחת לכל הסעודה, עיין בדברינו לעיל סימן קס"ב אות א' ואת ב' ודו"ק, עכ"ל.

וז"ל החו"א (סי' כ"ה סק"ט): ובמ"ב כתב להכריע דבעשה צרכיו יברך וכן בנגע בצואה, אבל לא בשאר דברים, והדבר קשה לחלק במה שלא חלקו ראשונים ז"ל, והמברך לא הפסיד, והמקיל משום ספק ברכה כדעת רש"ל אין מוחזין בידו.

מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו שהוא מוקצה מחמת איסור, הרי זה דומה כאלו סותר הכלי ומשברה (משנ"ב סק"ו), וע"ע בפמ"ג ריש סי' רס"ה).

והנה יש לעיין אם יש איסור גם ללכלך בגד באופן שלא יהי' עוד ראיה לשימוש אם גם זה נקרא ביטול כלי מהיכנו, והנה בשו"ע (סי' ש"ה סי"ט) כתב דבהמה שנפלה לאמת המים אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסה במקומה מותר להביא כרים וכסתות ולתת תחתיה משום צער ב"ח אע"פ שמבטל כלי מהיכנו. וכתבו שם המג"א והמשנ"ב (ס"ק ס"ט) בשם הרמב"ם דהביטול כמ"ה הוא שלא יהיו הכרים וכסתות ראויים להשתמש בהם עי"ו בעוד שעליהן לחות המים, ורק משום צער ב"ח התירו לבטל כלי מהיכנו. מבואר מזה דיש איסור להרטיב כרים וכסתות במים משום שמבטלו מהיכנו.

וכן הוא בגמ' שבת (קנ"ד): דתניא אמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש ולא רצה לפורקה עד למו"ש, למו"ש מתה, ושאלו בגמ' ויביא כרים וכסתות ויניח תחתיהם, ותירצו מטנפי, וקמבטל כלי מהיכנו, ופירש"י מטנפי דבבר הנשפך עליהם וקא מבטל כלי מהיכנו דשוב אין ראויין לבו ביום לכלום ע"כ.

(ב) ולפי"ז נראה דאסור לקנח לכלוך בבגד, באופן ששוב לא יהיה הבגד ראוי לתשמיש בו ביום, משום שמבטלו מתשמישו ונמצא מבטל הכלי מהיכנו, אך ראיתי להגרש"ו אויערבאך זצ"ל שהסתפק בזה (בשש"כ פכ"ב הע' מ"ז עם הוספות ממה שנדפס בשולחן שלמה ח"א סי' ש"ה אות י"ג) וז"ל: "וצ"ע אם מותר לנגב לכלוך ממש במטפחת חשובה או בבגד באופן שע"ז הוא נמצא ונעשה מוקצה, וגם יתכן שדרך לכלוך והפסד דהוי קלקול, לא גזרו רבנן, וצ"ע, ולא דמי לסימן ש"ב סעיף י"א דאיתא מי שנתלכלכה ידו בטיט לא יקנחנה במפה שמקנחים בה ידים, דשם מיירי במפה שרגילים לקנח בהם ידים וכיון שעושה כדרך חול שפיר חוששין שיבא לכבס המפה, מה שאין כן במטפחת חשובה או בבגד שאין רגילים כלל לנגב בזה" עכ"ל.

והיינו דהסתפק הגרש"ו לחלק בין הרטבת בגד במים לקניוח לכלוך בבגד דהוי דרך לכלוך, ומ"מ למעשה נשאר בוצ"ע, ועי' בשבות יצחק (מוקצה עמ' רי"ז) שהביא מהגרש"י אלישיב שליט"א להחמיר בזה דלא שנה. וכן יש לדייק מדברי הכה"ח (סי' רס"ה אות י"ב) שכותב דבנותן בגד בלוי תחת הגר שיבולע בתוכו שמן הנוטף, אין בזה משום ביטול כלי מהיכנו [ע"ש בלשונו שכותב דלא שייך בכי הא בסיס, ופשוט דכוונתו ביטול כמ"ה], עכ"ד, ונראה דלהכי דייק לכתוב "בגד בלוי", דהיינו בגד דלא קאי ללבישה, ומשו"ה אין בזה משום ביטול כמ"ה, ומוכח דבבגד טוב שאינו בלוי יש בזה משום ביטול כמ"ה אף שהוא דרך לכלוך, [ואף שיש לדחות דלהכי נקט בגד בלוי, משום דאטו בשופטני עסקי' שנותן בגד שאינו בלוי שיבולע בתוכו שמן, מ"מ נראה יותר לפרש בדבריו כמש"כ, ועי' גם בס' אדני שלמה סי' רס"ה אות כ"ל].

עוד כתב בשבו"י שם בשם הגריש"א דאפילו בגד שעומד לכביסה שאין דעתו ללובשו קודם שיכבס, אם ראוי הוא עדיין ללבישה שהיה לובשו אם לא היה לו בגד אחר, אסור לקנח בו לכלוך משום שמבטלו מהיכנו.

הרטבת בגדי מלבוש

(ג) ולהרטיב במים בגדי מלבוש מבואר במג"א (סי' ש"ה סקי"א) דאין בזה משום מבטל כמ"ה מפני שראויים ללובשם גם בעודם לחים, והביא ראי' לזה מס' ש"א (סמ"ה) דמבואר בשו"ע דמי שנשרו כליו במים הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה.

ועי' בא"ר (סקי"ז) שהשיג עליו דהתם דוקא כשאין לו בגד אחר, ומשום כבוד הבריות, גם הכא דמשימן בכונה במים אפשר דגרע ע"כ, ועי' גם בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סי' י"ח בהערות לס' ש"ה סי"ט) שכ' וז"ל: תמוה מאד מה דמיתתי המג"א שבגד לח ממים יכולין ללבושו, מהא דסימן ש"א סעיף מ"ה, וסימן ש"ב סעיף א', ששם בסימן ש"א הרי נשרו כליו בדרך ומה לו לעשות, ובסימן ש"ב נמי הוא בדרך, וגם אפשר שהוא בבגד העליון שרק משהו מים יש עליו, והקפידא הוא רק שבביל יפוי, וצ"ע, דפשוט שאם הוא לח ממש שאינו ראוי ללבישה בתחילה, כמו כרים, והוי גם בבגדים ביטול כלי מהיכנו, וצ"ע.

ביטול כמ"ה דבר העומד לכך

(ד) הנה כל מה שכתבנו, זהו דוקא במקנה בבגדים שאינם מיוחדים לכך, אבל דבריים העומדים לכך אין בזה איסור ביטול כלי מהיכנו, כ"כ הגרש"א בשש"כ (שם) והגרש"א בשבות יצחק (שם פ"כ אות ח'), וע"ש בשבות יצחק ובס' נחלת ישראל (פי"א אות ו') שהאריכו בראיות והוכחות לזה [ודלא כחוש שני ח"א פער"ד].

ולכן מותר לנגב הידים בנייר שהוא לשימוש חד פעמי, מפני שזהו תשמישו ונמצא דלא ביטלו מהיכנו, וכן מותר להניח אשפה בשקית אשפה ריק, וכמו"כ מותר להניח פסולת בכלים חד פעמיים וכן כל כיו"ב, וגם בנידונינו מותר להשתמש במטלית המיוחד לכך לקנח בה ואין בזה משום מבטל כלי מהיכנו.

שאלה. מצוי לאחרונה טס לחלות של שבי"ק המשולב מספ"ע ועץ ועל גביהם טס של זוכית המחובר עם בודגים (שרויפצ"ו), ולפעמים הזוכית שלמעלה משתבר, והולכים לאומן גוי לעשות זוכית חדשה, והישראל מחברו עם הבודגים, ונשאלת השאלה אם צריכים לטבול הזוכית החדשה.

תשובה. יש לטבולה, אך בלא ברכה.

בשאלה זו יש לדון בשני נקודות, א. כלי זו שעיקרו היא של עץ [אף שהיא גם מכסף, מ"מ הרי אין מניחין החלה על גבי הכסף], אי חייב בכלל בטבילה, ב. אי דבר זה שהישראל מחברו מחשבו ככלי שנעשה בידי ישראל.

דין כלים המורכבים מחומרים הצריכים ושאין צריכים טבילה

(א) והנה לגבי השאלה הראשונה, מצינו ברמ"א (סי' ק"כ ס"ז) דאם עיקר הכלי הוא של עץ רק שמעט ברזל קבוע בו, אזי אם אפשר להשתמש בו בלא הברזל אין צריך טבילה, אבל אם אי אפשר להשתמש בו בלי הברזל שהם מעמידים הכלי, בזה צריך טבילה, ע"כ.

ומעתה יל"ע בנידון הטס הזה של עץ וכסף, אי מיקרי שא"א להשתמש בלא הזוכית שעל גביהן או לא, ובפשוט נראה דהגם שאפשר להשתמש בה בלא הזוכית, מ"מ כיון שמקפידים שלא להשתמש בה בלא הזוכית שלא יתקלקל הכסף, אולי מיקרי שא"א להשתמש בה בלא הזוכית, וצ"ע בגדר הדבר, וכנראה שגם הפמ"ג הסתפק בגדר הדבר, דעי' בדרכ"ת (סקצ"ה) שהביא מהפמ"ג (או"ח א"א סוסי' תנ"ב) שכ' בזה"ל: "כף, ועכו"ם תיקן בית יד, או סכין ועכו"ם תיקן קתא, צ"ע וטובלו בלא ברכה, עי"ד ק"כ ס"ו והבין", עכ"ל. ומה שציין ליו"ד סי' ק"כ ס"ז כוונתו לדברי הרמ"א הנ"ל, ולכאורה צ"ע מה הסתפק כאן הפמ"ג הרי אם אפשר להשתמש בה בלא הבית יד אין צריך טבילה בכלל, ואם אפשר להשתמש בה בלי הבית יד אזי אין צריך טבילה בכלל [וכן הקשה בס' טבילת כלים], וכנראה שהפמ"ג הסתפק בגדר הדבר מה נקרא א"א להשתמש בלא"ה, דהרי גם בלי תיקון הבית יד אפשר להשתמש ע"י החקק, אך לא כדרכו, ולכן פסק דיטבלנו בלא ברכה. ועפי"ז נראה גם לענין שאלתינו שכשנה טס זה מעכו"ם יטבלנו בלא ברכה.

עוד יש לדמות נידון שאלתינו לדין ציפוי כלים דנחלקו בזה הפוסקים, דעי' ברמ"א (סעי' א') שפוסק דכלים המצופים באבר יטבול בלא ברכה, ועי' בהגה' רע"א שהביא ממג"א (תנ"א סקצ"ו) דכלים שהוטבלו ואח"כ ציפם באבר צריכים טבילה שנית, ועי' בדרכ"ת (סקי"ז) שהביא דיעות החולקים ע"ז לפי שהכלי כבר עשוי והציפוי לא הוי מעמיד ומתבטל לגבי הכלי, ומ"מ למעשה פסקו השו"ע"ד (סי' תנ"א סעי' ע') והמשנ"ב (סקע"ז) דראוי לטבלם בלא ברכה. ובפשוט נראה דנידון דידן דומה לדין זה, דהרי גם כאן עיקר הכלי היא של כסף [ועי' אלא שהציפוי היא של זוכית, ולכן יש לטבלם בלא ברכה וכמו שהכריעו המג"א השו"ע"ד והמשנ"ב].

יבואר דחיבור ע"י בורגים ע"י הישראל אינו מספיק שיוחשב ככלי שעשאו ישראל

(ב) ולגבי הספק השני אי מה שהישראל מחברו להטס אי מוחשב משום זה לכלי שעשאו ע"י ישראל, נראה להוכיח מדברי הפוסקים בפשיטות דעשיה כו' לא מבטל מתורת כלי של גוי, ואינו פוטרו מטבילה. דהנה מבואר בשו"ע יו"ד סי' ק"כ (סעי' י') בהג"ה דאם ישראל קנה מתכות מן העובד כוכבים, ועשה ממנו כלי, אין צריך טבילה. וכתב הפמ"ג באו"ח סי' תנ"א (משנ"ז סק"ו) והובא בקצה בפתחי תשובה (סק"ו) ד"ל דזה דוקא במתכות דלא היתה עליה שם כלי ועתה היא כלי גמור בזה אין צריך טבילה, אבל בקנה ישראל בלע"ך מעכו"ם וניקבה ועשה ממנה ריב איזו"ן צ"ע אם זה מיקרי שינוי לפטרו מטבילה, ד"ל דזה לא מקרי שינוי מספיק כיון שרק ניקבה ולכן י"ל דצריך טבילה בלא ברכה ע"ש.

הרי דמסתפק הפמ"ג לומר דאפילו אם עשה שינוי כזה שניקב המתכות דעדין צריך טבילה, כיון שלא שינה צורת המתכות לצורת כלי, כ"ש בנידו"ד שאינו עושה שום דבר בהזוכית ורק מחברו להכסף ועץ, דבודאי צריך טבילה. ואף דהפמ"ג מסתפק רק לענין טבילה בלא ברכה, נראה דנידון דידן דומה למש"כ שם הפמ"ג: "באופן שקנה ישראל בלע"ך מעכו"ם ויחדו כך לטעלי"ך וכדומה דצריך טבילה ואף בברכה", וה"נ ממש כן הוא, דהזוכית כמו שהיא ממש לתשמישו הרגילה דהיינו להניח חלות עליה, ורק לתוספת נוי מתברים אותו להטס של כסף, בודאי דלא נתבטל שם העכו"ם מזה וצריך טבילה בברכה. [ועל אף דכל עיקר כוונת הנחת הזוכית היא כדי שלא יתקלקל הכסף, מ"מ הרי למעשה בפועל מניחים החלות על הזוכית וממילא צריך טבילה כדיון], אך עדיין יש לחלק דנידון הפמ"ג מייחדו כמו שהיא לצלחת, אבל הכא מחבר הזוכית לכלי אחר, ובלא"ה כבר נתבאר באת א' שכלי זה אפילו נגמר ע"י עכו"ם אינה צריכה טבילה בברכה.

[וע"ע בחכמ"א המובא בפ"ת סק"א דס"ל דאם ניקב בחבית נקב גדול שמתבטל מתורת כלי, אזי אם יתקנו הישראל יפטרנו מטבילה, וזה אינו דומה לנידונינו, ופשוט, אך גם בזה לא הסכימו הפוסקים מוחל, ולדעתם גם כה"ג לא נפטר מטבילה, ע"י ביור ארוך ומקף בזה בהצעת דברי הראשונים וגדולי הפוסקים מהגר"ש קליין שליט"א בקובץ מבית לוי (י"ד) ובסופו נדפס תשו' בעל שבת הלוי שמסכים עמו ומצדק דאף מברכה לא נפטר בכה"ג ע"ש].